

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

МЕЛЕШКО КРИСТИНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 338.48.330: 005.3

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТСЬКО-
РЕКРЕАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова, Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор
Писаревський Ілля Матвійович,
Харківський національний
університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, директор Науково-навчального
інституту економіки і менеджменту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Папп Василь Васильович,
Мукачівський державний університет, професор
кафедри туризму і географії

кандидат економічних наук, доцент
Данько Наталя Іванівна,
Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, завідувач кафедри міжнародної
електронної комерції та готельно-ресторанної справи

Захист відбудеться «14» травня 2021 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01, у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1а, ауд. 505.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «14» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна туристська галузь є однією з найбільш швидко зростаючих галузей національного господарства, що об'єднує багатьох суб'єктів ринку, стимулює виробництво та споживання цілої низки товарів і послуг і суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країн світу. До настання пандемії COVID-19, що край негативно вплинула на розвиток усіх галузей економіки, і туризму особливо, зазначалося зростання кількості туристських поїздок на 4–5 % щорічно. У провідних світових туристських центрах доходи від міжнародного туризму є однією з найсуттєвіших складових в економіці країни. Так, наприклад, в Іспанії, Італії, Туреччині в 2018 р. доходи від міжнародного туризму склали 12 % ВВП, у Великій Британії – 11 %, в Єгипті – 15 %, в Греції – 20 % ВВП. Водночас в Україні прямих внесок туризму у ВВП країни становив лише 1,5 %, що дає підстави стверджувати, що туристсько-рекреаційний потенціал країни використовується неефективно.

Особливе місце в сучасних умовах туризм займає у регіональній економіці, виступаючи не тільки засобом наповнення місцевих бюджетів від податкових надходжень, але й драйвером соціально-економічного розвитку регіонів країни. Розвиток туристсько-рекреаційної сфери сприяє покращенню інфраструктури регіону, раціональному використанню природних ресурсів, забезпечує зайнятність населення. В цих умовах на особливу увагу заслуговує розробка організаційно-економічних засад управління туристсько-рекреаційним потенціалом, спрямованих на раціональне використання всіх наявних у регіоні туристсько-рекреаційних ресурсів і сприяння діяльності суб'єктів туристського ринку.

Наукові основи теорії і практики туристсько-рекреаційної діяльності закладені працями А. Басової, І. Бережної, М. Долишнього, Г. Кулешової, В. Мацоли, І. Твердохлібова, І. Писаревського та ін. Різноманітні аспекти ресурсно-рекреаційної проблематики висвітлюються в публікаціях О. Амоші, О. Бейдика, С. Вдовина, Т. Дементьєвої, І. Золотарева, В. Мамутова, М. Нудельмана, В. Паппа, Н. Фоменка та ін. Теоретичним і практичним аспектам управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіонів України було приділено увагу в дослідженнях: В. Герасименко, Н. Данько, Г. Захаренко, М. Кизима, Н. Кондратенко, В. Хаустової, М. Саранчі, Н. Святохо, О. Ушакової, Л. Черчик, Н. Шабаліної, О. Яковчук та ін. Проте цілий комплекс питань щодо формування організаційно-економічних засад управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону залишилися невирішеними, оскільки сфера туризму та рекреації стикається з великою кількістю проблем інституційного, організаційного, фінансового характеру, які потребують негайного вирішення на основі науково обґрунтованих і виважених управлінських рішень.

Усі ці обставини й визначили вибір теми дослідження, його мету, структуру та стали основою для розробки організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до таких законодавчих актів: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики»; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року»; Закон України від 08.09.2005

№ 2850-IV «Про стимулювання розвитку регіонів»; «Стратегія розвитку Харківської області до 2020 року»; а також відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова в рамках держбюджетної науково-дослідної роботи за темою: «Туризм та міське середовище: проблеми управління та перспективи розвитку» (державний реєстраційний № 0118U000649, 2019 р.), де автором були визначні пріоритетні напрями державної підтримки туристської галузі України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка організаційно-економічних засад управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Для досягнення поставленої мети в дисертації було вирішено такі завдання: виявлено особливості та тенденції розвитку туристської сфери в Україні та її регіонах;

визначено сутність і складові туристсько-рекреаційного потенціалу регіону;

узагальнено методичні підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу регіону та розроблено методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону;

досліджено теорію та практику управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону;

визначено структурно-функціональні зв'язки у системі управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону;

систематизовано організаційно-економічне забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону;

проаналізовано природно-рекреаційну складову туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону;

розроблено методичне забезпечення та здійснено оцінку інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону;

досліджено управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону й обґрунтовано напрями організаційно-економічного забезпечення управління ним.

Об'єктом дослідження є процес управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених в роботі завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: *порівняння та систематизації* – для узагальнення сутності та складових туристсько-рекреаційного потенціалу території; *системного аналізу* – при виявленні організаційно-економічних особливостей управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону; *логічного узагальнення* – для обґрунтування актуальності, теми, мети та завдань дослідження; *синергетичний підхід* – для розробки організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону; *порівняння та групування* – при аналізі рекреаційних ресурсів Харківського регіону; *експертного оцінювання* –

при оцінюванні рівня інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону; *формалізації та систематизації* – при визначенні структурно-функціональних зв'язків інституційного й інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, закони України, укази Президента України; нормативно-правові акти Верховної Ради України; постанови Кабінету Міністрів України; нормативні акти Міністерства інфраструктури України, Міністерства розвитку громад та територій України; статистичні матеріали Державного комітету статистики України, іноземних організацій; інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій з формування організаційно-економічних засад управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. У процесі дослідження отримано теоретичні, методологічні та практичні результати різного ступеня новизни:

удосконалено:

методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, який, на відміну від наявних, базується на комплексній оцінці всіх його складових (організаційно-економічної, природно-рекреаційної та інфраструктурної), а також врахуванні загальних особливостей і тенденцій розвитку туристсько-рекреаційної сфери в країні та регіонах і дозволяє вирішувати завдання з розвитку туризму та рекреації з урахуванням наявного туристсько-рекреаційного потенціалу регіону та факторів, що його формують;

методичне забезпечення організаційної та економічної діагностики розвитку туристського ринку України та її регіонів, що базується на системі показників оцінки: доходів від надання туристських послуг, середньої вартості однієї путівки, реалізованої громадянам України, іншим організаціям та іноземцям як у межах України, так і за кордон; середнього значення кількості туроднів на одну путівку, середньої кількості туристів, обслугованих одним штатним працівником, і частки штатних працівників, які мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму, та дозволяє визначити ефективність діяльності суб'єктів туристської галузі за регіонами, залежно від форм власності та рівня використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону;

методичне забезпечення оцінки інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, що, на відміну від наявних, базується на експертних оцінках, отриманих шляхом анкетування чотирьох груп експертів (представників сфери туризму; органів місцевого самоврядування; ЗВО, які готують профільних фахівців; споживачів туристських послуг) щодо їх оцінки окремих елементів інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, та дозволяє отримати комплексну його оцінку, яка відображує, в тому числі, емоційне сприйняття забезпеченості туристсько-рекреаційної сфери регіону його інфраструктурою, що є важливим саме для цього виду діяльності;

механізм організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що, на відміну від наявних, складається із сукупності послідовних процесів, які визначають комплексний управлінський вплив на всі об'єкти управління, що беруть участь у фінансово-господарській діяльності, суб'єктів туристсько-рекреаційної сфери регіону та забезпечують оптимізацію і ефективно використання наявних регіональних ресурсів, та дозволяє врахувати вимоги всіх учасників туристського ринку на основі поєднання економічних інтересів і збереження сталого соціально-економічного розвитку регіону;

дістали подальшого розвитку:

сутність поняття «туристсько-рекреаційний потенціал», що, на відміну від наявних, засноване на принципах гармонізації його складових задля поєднання ресурсів і заходів задоволення потреб туризму та рекреації, а також підтримки сталого соціально-економічного розвитку регіону, і передбачає розуміння туристсько-рекреаційного потенціалу як унікальної сукупності його природно-рекреаційної, організаційно-економічної та інфраструктурної складових, що разом формують комплекс як безпосередньо туристсько-рекреаційних ресурсів, так і інших ресурсів і можливостей, наявних у регіоні, що становлять базис забезпечення фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення і туризм), діяльності суб'єктів туристської сфери та підтримки на цій основі сталого соціально-економічного регіонального розвитку;

методичне забезпечення оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, яке, на відміну від наявних, базується на системі показників оцінки охоплення населення регіону послугами зовнішнього та внутрішнього туризму, вартісної доступності витрат на різні елементи туризму та рекреації, а також динаміки їх розвитку, та дозволяє виявляти проблеми управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону та ресурси для їх вирішення;

наукове обґрунтування структурно-функціональних зв'язків у системі забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, яке враховує роль і можливості вітчизняних інститутів впливати на регіональну інфраструктуру туристського бізнесу залежно від асортименту надання туристських послуг, ресурсного потенціалу, регіональних конкурентних переваг та особистих побажань усіх категорій споживачів;

механізм державної підтримки розвитку туристсько-рекреаційної сфери, в якому, на відміну від наявних, обґрунтовано доцільність створення регіональних туристських інформаційно-аналітичних центрів як складової структурно-функціональних зв'язків інституційного та інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертаційної роботи використані: у роботі Харківської обласної державної адміністрації, Департаменту культури і туризму (довідка про впровадження № 07-16/2084 від 01.10.2020 р.) при підготовці аналітичних матеріалів до проекту Програми економічного і соціального розвитку Харківської області; Харківської обласної ради (довідка про впровадження № 01-44/2756 від 05.10.2020 р.) при підготовці пропозицій

для регіональних органів влади, спрямованих на розробку регіональних програм розвитку; в навчальному процесі ХНУМГ імені О. М. Бекетова при викладанні дисциплін «Організація туризму», «Регіональна економіка», «Стратегічний менеджмент в туризмі» (довідка № 1640 від 16.09.2020).

Особистий внесок автора в результати дослідження. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, яка містить авторський підхід до вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми удосконалення організаційно-економічних засад управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. Основні положення, висновки і рекомендації, що представлені в дисертації, одержані особисто автором. Із наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті здобутки, які запропоновано особисто автором. Особистий внесок здобувача в роботах, які опубліковано у співавторстві, наведено у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів роботи. Основні результати досліджень, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації» (м. Полтава, 5 грудня 2019 р.); VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 25 жовтня 2019 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі» (м. Кременчук, 13–15 березня 2020 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем» (м. Харків, 12 березня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі» (м. Харків, 17 квітня 2020 р.).

Публікації основних положень дисертаційної роботи представлені в 15 наукових працях. Серед них: 10 статей (7 одноосібних), з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях, 6 статей – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 з них – у виданні ЄС; 5 тез доповідей – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 5,1 друк. аркушів, з яких здобувачу належить 4,5 друк. аркушів.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, у тому числі основний текст становить 278 сторінок, який складається із 45 таблиць, 38 рисунків. Список використаних джерел налічує 210 найменувань і викладений на 22 сторінках. Робота містить додатки, що подані на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлені дані щодо апробації.

У першому розділі – «Оцінка та аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу регіону» – виявлено особливості та тенденції розвитку туристської сфери в Україні та її регіонах; досліджено сутність і визначено складові туристсько-рекреаційного потенціалу регіону; узагальнено методичні підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу регіону та розроблено методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Туризм є однією з найбільш швидко зростаючих галузей економіки в світі. Туристська діяльність об'єднує багатьох суб'єктів ринку, стимулює виробництво та споживання цілої низки товарів і послуг і суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країни. Особливе місце в сучасних умовах туризм займає у регіональній економіці, виступаючи не тільки засобом наповнення місцевих бюджетів від податкових надходжень, але і драйвером розвитку регіонів країни.

У роботі був проведений аналіз тенденцій та особливостей розвитку туристської сфери в Україні. Виявлені на його основі особливості в роботі суб'єктів з різними формами власності туристської галузі за регіонами країни обумовили необхідність проведення детальної організаційної та економічної діагностики результатів діяльності суб'єктів – юридичних осіб і суб'єктів – фізичних осіб – підприємців, для чого було запропоновано її методичне забезпечення, в основу якого покладено систему показників оцінки: доходу від надання туристських послуг; середньої вартості однієї путівки, реалізованої туроператорами та турагентами громадянам України, іншим організаціям та іноземцям як у межах України, так і за кордон; середнє значення кількості туроднів на 1 туристську путівку, реалізовану громадянам України, іншим організаціям та іноземцям як у межах України, так і за кордон; середньої кількості туристів, обслугованих 1 штатним працівником туроператорів та турагентів громадян України в межах України, за кордоном, іноземців; частка штатних працівників, які мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму. За підсумками проведеної діагностики результатів роботи суб'єктів туристської сфери різних форм власності в роботі проведено ранжирування регіонів України за всіма названими показниками у 2019 р.

Проведене дослідження дозволило виявити таке: в Україні сформовано потужні туристські центри, показники роботи яких не залежать від форм власності, а ефективність роботи суб'єктів туристської галузі в регіоні найбільшою мірою залежить від кількості турагентів, туроператорів, їх доходу, кількості реалізованих туристських путівок, сукупної кількості туроднів та кількості обслугованих туристів; в усіх регіонах України туроператори та турагенти переважно орієнтовані на надання послуг громадянам України для подорожей за кордон, що є наслідком надто повільних темпів розвитку внутрішнього туризму; частка іноземних туристів у туристському потоці України постійно зменшується.

Аналіз туристських потоків – кількості туристів, обслугованих турагентами та туроператорами України за видами туризму за 2000–2019 рр., – показав, що на них великий вплив справляють політична й економічна ситуація в країні. Найбільше падіння загальної кількості туристів у країні спостерігалось у 2004, 2009, 2014 рр., а приріст – у 2003, 2007, 2012 та 2018 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Зміна кількості туристів, обслужених туроператорами та турагентами в Україні за видами туризму (у % до попереднього року) у 2001–2019 рр.

Отже, дослідження показало, що туристська діяльність в Україні розвивається, країна має значний туристсько-рекреаційний потенціал, проте він використовується неефективно, що позначається на наявності цілого ряду негативних тенденцій, внаслідок чого на перший план виходять питання підтримки туристської діяльності з боку держави задля створення гідних умов для її розвитку, а також формування та впровадження ефективних механізмів управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіонів органами місцевої влади.

Систематизація поглядів науковців щодо багатоманітності трактувань терміна «потенціал» дозволила виокремити загальні риси, характерні для більшості підходів: основою туристсько-рекреаційного потенціалу регіону є ресурси (фактори виробництва), саме вони визначають первинні можливості регіону. Виявлено, що принципова різниця між термінами «ресурси» та «потенціал» полягає у тому, що ресурси існують незалежно від суб'єктів господарської діяльності, а потенціал окремого регіону у цілому невідділений від суб'єктів діяльності. Встановлено, що однією з основних характеристик туристсько-рекреаційного потенціалу є те, що всі його складові функціонують одночасно і в сукупності.

У роботі виявлено переваги та недоліки сучасних поглядів науковців на сутність поняття «туристсько-рекреаційний потенціал». Встановлено, що поняття «туристсько-рекреаційний потенціал» є значно ширшим, аніж просто узагальнена характеристика ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері діяльності. Різноманітність підходів до визначення цього поняття зумовила необхідність його уточнення. Запропоновано тлумачити поняття «туристсько-рекреаційний потенціал регіону» як унікальну сукупність його природно-рекреаційної, організаційно-економічної та інфраструктурної складових, що разом формують комплекс як безпосередньо туристсько-рекреаційних ресурсів, так і інших ресурсів і можливостей, наявних у регіоні, що становлять базис забезпечення фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення і туризм), діяльності суб'єктів туристської сфери та підтримки на цій основі сталого соціально-економічного регіонального розвитку.

Аналіз підходів до визначення структури туристсько-рекреаційного потенціалу регіону дозволив обґрунтувати доцільність її розгляду як комплексу трьох основних складових: організаційно-економічної, природно-рекреаційної та інфраструктурної (рис. 2). При цьому доведено, що виділення трьох вищенаведених складових туристсько-рекреаційного потенціалу є дещо умовним, оскільки вони формують потенціал лише у взаємодії, а недостатня якість однієї з них істотно знижує привабливість регіону та взагалі можливість здійснення ефективної туристської діяльності.

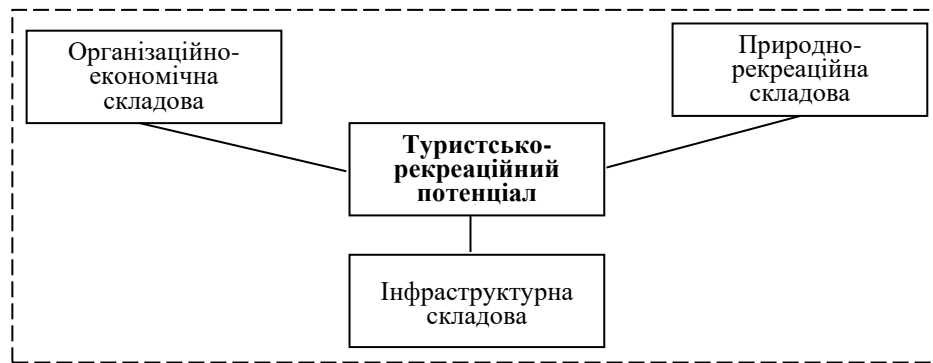

Рис. 2. Структура туристсько-рекреаційного потенціалу регіону

У роботі систематизовано підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу (серед яких виділено рекреаційно-географічний, геоекологічний, маркетинговий, кадастровий, геоінформаційний, кластерний, екосистемний), визначено їх характеристики та цілі застосування. Обґрунтовано, що для вирішення організаційно-економічних і управлінських завдань з розвитку туризму та рекреації слід використовувати комплексний підхід до оцінки всієї сукупності складових туристсько-рекреаційного потенціалу регіону та факторів, що їх формують.

Запропоновано методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що базується на оцінці всіх його складових, а також врахуванні загальних особливостей і тенденцій розвитку туристсько-рекреаційної сфери в країні (рис. 3).

У другому розділі – «**Теоретико-методичні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону**» – проаналізовано теорію і практику управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону; досліджено структурно-функціональні зв'язки у системі управління ним; систематизовано організаційно-економічне забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

У роботі обґрунтовано, що серед традиційних видів ресурсів туристсько-рекреаційного потенціалу регіону важливе місце відводиться його управлінським можливостям, а сам процес управління туристсько-рекреаційним потенціалом не є відокремленим, а існує як важлива складова частина державної і регіональної систем управління. Аналіз підходів до визначення поняття «управління» дозволив констатувати, що всі вони визначають його сутність із різних сторін, проте у рамках дослідження, відповідно до його мети та завдань, пріоритет доцільно надати управлінню як виду практичної діяльності. Обґрунтовано, що згідно з процесним підходом до управління підходи до нього включають у себе цілі, закони, принципи, методи та функції, технології та практику управлінської діяльності, визначено зміст всіх цих елементів.

Рис. 3. Методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону

Систематизовано основні нормативно-правові акти з питань регулювання туристсько-рекреаційного потенціалу в Україні.

Проведений аналіз дозволив запропонувати модель управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що враховує як функції управління, так і важелі впливу на туристсько-рекреаційний потенціал (рис. 4), та обґрунтувати, що управління ним слід розглядати як: діяльність органів публічної влади зі створення умов для раціонального й ефективного використання рекреаційного потенціалу регіону; організаційно-правове забезпечення і практичну реалізацію стратегії / програми розвитку рекреаційної діяльності в туристських субрегіонах; регулювання суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, що виникають у процесі використання рекреаційних ресурсів на регіональному рівні, з метою взаємоузгодження внутрішніх і зовнішніх інтересів різних стейкхолдерів рекреаційної діяльності, а також їх узгодження з інтересами місцевого населення туристських субрегіонів (рекреаційних зон) і можливостями регіону.

У наведеній моделі під важелями прямого впливу розуміються механізми державного управління і координації діяльності у туристській сфері, які передбачають як державне регулювання, так і саморегулювання суб'єктів туристсько-рекреаційного бізнесу шляхом створення різних об'єднань і асоціацій. Під опосередкованим впливом розуміється ринкове саморегулювання через формування попиту на туристський продукт і його пропозицію.

Встановлено, що в управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону реалізується в межах організаційно-економічної його складової і передбачає синергію організаційних та економічних способів впливу на керований об'єкт.

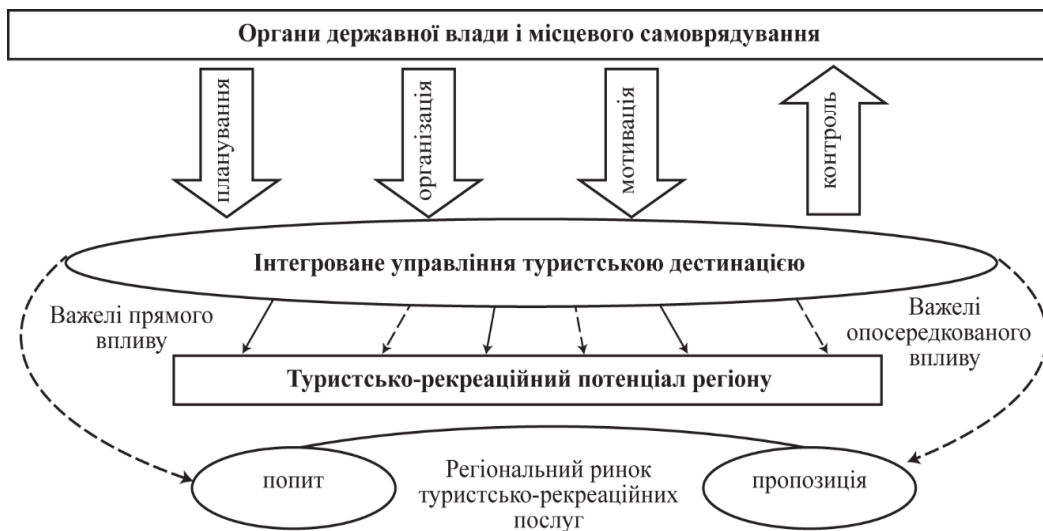

Рис. 4. Модель управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону

Запропоновано структуру реалізації організаційно-економічної складової управління туристсько-рекреаційним потенціалом розглядати в розрізі двох блоків: організаційного й економічного. Організаційний блок формує системи різних інститутів, що мають організаційний вплив на сферу рекреації і туризму; економічний блок містить у своєму арсеналі широкий інструментарій економічних регуляторів, які істотно впливають на конкурентоспроможність рекреації і туризму через стимулювання бізнесової активності.

Проведений у роботі аналіз організаційно-економічної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіонів України дозволив виявити такі її особливості: недосконалість нормативно-правового й організаційного забезпечення туристської діяльності; недостатній рівень розвиненості мережі й об'єктів туристської інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам; технологічна відсталість українського туризму; відсутність скоординованої системи дій з просування туристського продукту України на світовий ринок; низький рівень обслуговування, зумовлений відповідним загальним рівнем кваліфікації працівників галузі; низька активність українських учасників на міжнародних туристських виставках (у тому числі через відсутність державної підтримки виставкової діяльності); недостатнє фінансування заходів у сфері некомерційного просування національного туристського продукту; відсутність ефективної системи державного управління сферою туризму і курортів у регіонах; недостатній рівень інвестиційного й інноваційно-технологічного забезпечення розвитку сфери туризму і рекреації; нераціональність механізму контролю за діяльністю суб'єктів туристського ринку (із використанням визнаних міжнародних стандартів); невідповідність матеріально-технічної бази підприємств сфери туристської інфраструктури світовому рівню.

Доведено, що ефективність використання наявних регіональних туристсько-рекреаційних ресурсів визначається переважно якістю організаційно-економічної його складової, що висуває на перший план проблему належного забезпечення управління з її боку. Обґрунтовано, що відносно туристсько-рекреаційного потенціалу забезпечення має розглядатися як комплекс інститутів, заходів і ресурсів, що становитиме базис

управління ним. Визначено, що серед видів забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом необхідно виділити: організаційно-економічне (інституціональне) забезпечення та ресурсне (кадрове, інфраструктурне, фінансове, інформаційно-аналітичне, нормативно-правове, інноваційне). Зазначено, що ці види забезпечення самі собою формують туристсько-рекреаційний потенціал у межах його окремих складових, виступаючи ресурсами.

У роботі обґрунтовано, що важливе місце у розвитку сфери туризму та рекреації є підтримка її з боку держави. Розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів державної підтримки розвитку туризму та туристсько-рекреаційної сфери, серед яких важливе місце відведене створенню регіональних туристських інформаційно-аналітичних центрів, які мають стати ваговою складовою структурно-функціональних зв'язків інституційного й інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом. Запропоновано структуру такого центру та визначено його функції (рис. 5).

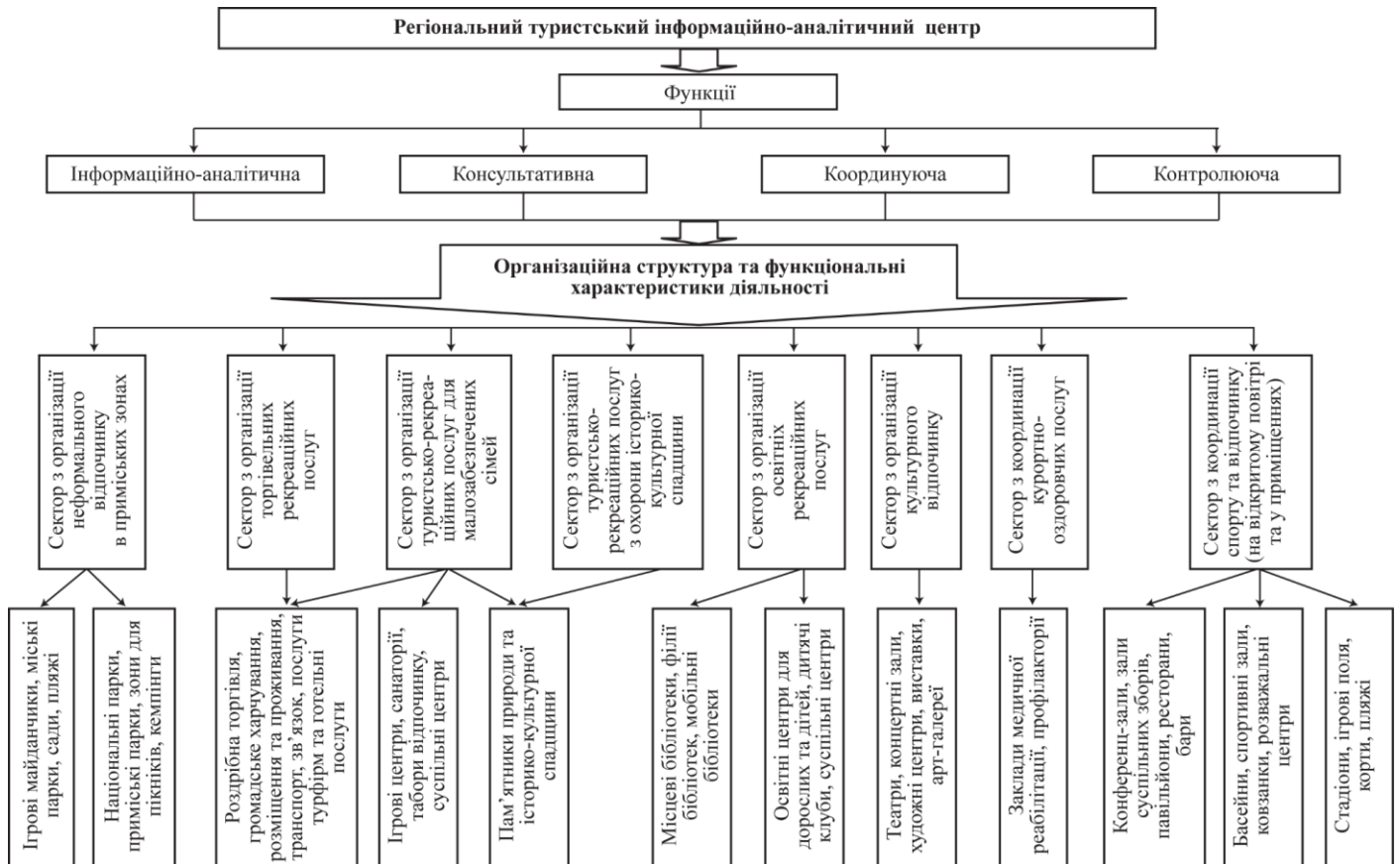

Рис. 5. Структура та функції регіонального туристського інформаційно-аналітичного центру

Розроблено структурно-функціональну модель забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, яка дозволяє визначити роль і можливості вітчизняних інститутів впливати на сферу туризму та рекреації.

На основі аналізу сучасного стану та проблем забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіонів країни доведено наявність тісних структурних і функціональних зв'язків між усіма його видами, виявлено відсутність

необхідної державної підтримки розвитку туристсько-рекреаційної діяльності в країні, і як наслідок – відсутність належної інфраструктури для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму; обґрунтовано, що виважена державна політика у сфері туризму та рекреації має поєднувати в собі інтереси бізнесу та суспільства, водночас даючи змогу суб'єктам туристської діяльності діяти самостійно.

Визначено, що організаційно-економічні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом базуються на використанні всіх видів забезпечення, як організаційно-економічного (інституційного), так і ресурсних. Під організаційно-економічним забезпеченням управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону запропоновано розуміти комплекс організаційних заходів щодо активізації туризму у регіоні та економічних важелів впливу для залучення інвестицій у туристську галузь і сприяння фінансовому оздоровленню суб'єктів туристсько-рекреаційної сфери території. Інституційне забезпечення нерозривно пов'язане із організаційно-економічним, оскільки саме воно є базисом реалізації ним своїх функцій і завдань.

Сформовано класифікацію факторів організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом по таких ознаках: фактори кон'юнктури ринку, інноваційного розвитку, загальноекономічні, екологічні, природно-кліматичні, політичні й інші.

У роботі розроблено механізм організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, який складається із сукупності послідовних процесів, які визначають комплексний управлінський вплив на всі об'єкти управління, що беруть участь у фінансово-господарській діяльності суб'єктів туристсько-рекреаційної сфери регіону та забезпечують оптимізацію та ефективне використання наявних регіональних ресурсів (рис. 6).

Доведено, що організаційно-економічне забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону має бути сформовано таким чином, щоб задовільнити вимоги всіх учасників туристського ринку на основі поєднання економічних інтересів і збереження сталого соціально-економічного розвитку регіону. Виявлено основні напрями підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

У третьому розділі – **«Обґрунтування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону»** – досліджено природно-рекреаційну складову туристсько-рекреаційного потенціалу регіону; здійснено оцінку інфраструктурної складової його туристсько-рекреаційного потенціалу; визначено напрями організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону.

Аналіз природно-рекреаційної складової туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону дозволив виявити, що в ньому повною мірою представлені всі типи і природних, і культурно-історичних, і рекреаційних ресурсів для розвитку всіх видів туризму, до того ж існують сприятливі географічні умови для створення тематичних туристських зон і напрямків за районами регіону.

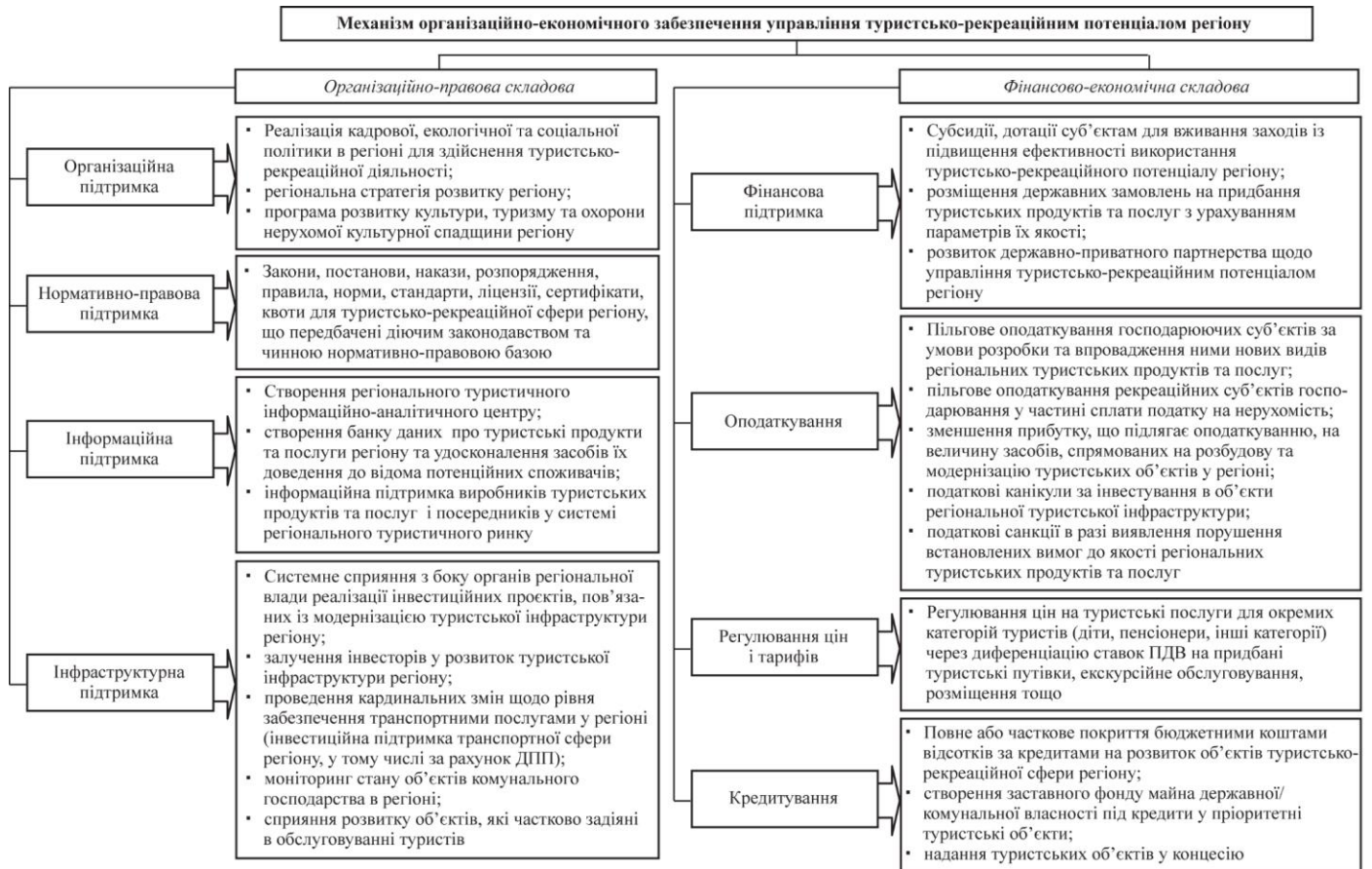

Рис. 6. Механізм організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону

Визначено, що взяття до обліку, розробка програм по збереженню та розвитку держаними установами різного рівня заказників, природо-охоронних зон, пам'яток історії, архітектури, монументального мистецтва тощо забезпечують їхнє існування, але нестача фінансування гальмує реставрацію, відновлення, створення відповідної інфраструктури, отже, для розвитку туризму в регіоні необхідним є залучення інвестицій.

На основі проведеного аналізу у роботі обґрунтовано перспективні для Харківського регіону напрями туризму, до яких віднесено: історико-культурний; рекреаційний; діловий; освітній; зелений; мисливський та рибальський туризм. Визначено тематичні спрямування «зеленого туризму» за районами Харківського регіону на основі аналізу наявних у них природних ресурсів (ботанічних, загальнозоологічних, орнітологічних, лісових, ландшафтних заказників місцевого, регіонального та задальнодержавного значення).

Розроблено методичне забезпечення оцінки інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, що базується на експертних оцінках. Згідно з ним було здійснено опитування, для якого було обрано по 25 представників у кожній з чотирьох експертних груп (представників сфери туризму; органів місцевого самоврядування; ЗВО, що готують профільних фахівців; споживачів туристських послуг), загальна кількість опитаних експертів становила 100 осіб. Статистична

обробка інформації проводилася у два етапи – всередині кожної з експертних груп та на множині всіх груп для отримання узгодженої думки.

Проведене за результатами опитування ранжирування дозволило визначити, що оцінки груп експертів всередині груп та остаточно узгоджена колективна думка сукупності експертів в цілому позитивно оцінюють інфраструктурну складову туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Ранжирування показників інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону за загальною вагою показників

№	Показник	Загальна вага W_i	Ранг
1	Рівень забезпеченості регіону засобами розміщення для різних категорій туристів і рекреантів	0,1508	1
2	Рівень забезпеченості регіону підприємствами ресторанного господарства	0,1180	2
3	Рівень забезпеченості регіону працівниками у сфері туризму	0,0925	6
4	Рівень забезпеченості регіону торговельними підприємствами	0,1118	3
5	Рівень забезпеченості регіону транспортними послугами	0,0693	10
6	Рівень доступності у регіоні медичних послуг	0,0868	7
7	Рівень забезпеченості регіону житлово-комунальними послугами	0,1028	5
8	Рівень інформаційного сервісу	0,0823	8
9	Рівень безпеки перебування у регіоні	0,1073	4
10	Рівень споживання туристських послуг	0,0793	9

Отже, шляхом апробації запропонованого методичного забезпечення для Харківського регіону виявлено, що найбільш проблемними питаннями щодо інфраструктурної складової його туристсько-рекреаційного потенціалу є: рівень забезпеченості регіону транспортними послугами; рівень споживання туристських послуг; рівень інформаційного сервісу.

Таким чином, проведене в роботі дослідження природно-рекреаційної та інфраструктурної складових туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону дозволило визначити, з одного боку, наявність в ньому досить потужного туристсько-рекреаційного потенціалу (за показниками роботи суб'єктів туристської галузі різних форм власності Харківський регіон входить у п'ятірку лідерів), а з іншого – наявність певного кола проблем в управлінні його туристсько-рекреаційним потенціалом, що виявило необхідність подальшої поглибленої його оцінки по показниках, що всебічно характеризують складові потенціалу, з метою виявлення резервів у туристсько-рекреаційних ресурсах і недоліків управління ними.

Задля цього у роботі було запропоновано методичне забезпечення оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, у межах якого передбачено такі показники (табл. 2).

Результати розрахунків за наведеною системою показників щодо охоплення населення Харківського регіону послугами зовнішнього та внутрішнього туризму, вартісної доступності витрат середньостатистичного домогосподарства на відпочинок та культуру, ресторани та готелі, та динаміка їх розвитку (табл. 3) дозволили визначити таке: наявність значної асортиментної доступності туристських послуг у регіоні, у тому числі завдяки достатній кількості природоохоронних об'єктів; перевага у споживанні послуг виїзного туризму; недостатність інвестицій у туризм, що стримує розвиток туристсько-рекреаційної сфери в Харківському регіоні.

Система показників оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону

Показник	Формула розрахунку
охоплення наявного населення Харківського регіону послугами внутрішнього туризму	$P_{inj} = \frac{N_{turguj}}{Pop_j} \cdot 100\%$, де N_{turguj} – кількість внутрішніх туристів, Pop_j – наявне населення j -го регіону
охоплення наявного населення регіону послугами виїзного туризму	$P_{bj} = \frac{N_{turgbj}}{Pop_j} \cdot 100\%$, де N_{turgbj} – кількість виїзних туристів, Pop_j – наявне населення j -го регіону
вартісна доступність	$DV_{nj} = \frac{S_{fj}}{S_{nj}} \cdot 100\%$, де S_{fj} – реальні витрати середньостатистичного домогосподарства за місяць на відпочинок, культуру, ресторани та готелі, S_{nj} – сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство
територіальна доступність за середньою теоретичною відстанню	$k_j^{\bar{d}_m} = \frac{1}{\bar{d}_m} = \sqrt{\frac{N_j^m}{S_j}}$, де \bar{d}_m – середня теоретична відстань, S_j – площа території, N_j^m – кількість об'єктів даного виду в j -му регіоні
територіальна доступність за площею об'єкта	${}_s k_j^{\bar{s}d_m} = \frac{1}{\bar{s}d_m} = \sqrt{\frac{S_j^m}{S_j}}$, де $\bar{s}d_m$ – середня теоретична відстань за площею, S_j – площа території, S_j^m – сукупна площа об'єктів даного виду в j -му регіоні
асортиментна доступність	$DA_j = \frac{U_{vf}}{U_v} \cdot 100\%$, де U_v – об'єктивно існуюча кількість послуг, U_{vf} – фактично існуюча кількість послуг в j -му регіоні
забезпеченість населення послугою	$S_j^m = \frac{F_j^m}{Pop_j} \cdot 100\%$, де F_j^m – потужність (або обсяг) m -го виду послуг, Pop_j – наявне населення j -го регіону
динаміка розвитку забезпеченості населення послугою (щодо попереднього року)	$D_j^m = \frac{F_j^m}{F_j^{m-1}} \cdot 100\%$, де F_j^m – потужність (або обсяг) m -го виду послуг, k -го року в j -му регіоні

Результати оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону

Рік	P_{inj}	P_{bj}	DV_{nj}	$D_j^{P_{inj}}$	$D_j^{P_{bj}}$	$D_j^{DV_{nj}}$
1	2	3	4	5	6	7
2010	1,82	2,73	4,07	104,17	133,26	
2011	0,57	2,10	4,33	31,19	76,89	106,35
2012	0,59	3,20	4,32	103,47	151,79	99,81
2013	1,36	1,96	4,39	230,74	61,30	101,45
2014	0,12	2,49	3,49	9,13	126,41	79,58
2015	0,19	0,95	3,53	156,27	38,13	101,15
2016	0,25	1,24	2,43	127,80	129,95	68,91
2017	0,31	1,62	3,15	124,03	129,39	129,40
2018	0,31	2,00	3,76	100,95	122,94	119,46
2019	0,42	2,43	2,82	133,93	121,03	75,05

Дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону та особливостей управління ним дозволило довести, що відсутність інвестицій стримує розвиток туристської галузі в регіоні, а нестабільне соціально-економічне становище та досить низький рівень життя населення суттєво зменшують попит на туристсько-рекреаційні послуги громадян як Харківського регіону, так і країни зокрема.

Визначено, що в цих умовах важлива роль відводиться удосконаленню організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

У роботі запропоновано основні напрямки організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону за його складовими. Обґрунтовано, що велика роль у підтримці розвитку туристсько-рекреаційної сфери відводиться державі, оскільки значна кількість проблем її розвитку в регіонах не може бути вирішеною без належного забезпечення з боку влади, сформовано напрями державної підтримки сфери туризму та рекреації в Україні.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

1. На основі аналізу особливостей та тенденцій розвитку туристської сфери в Україні та її регіонах виявлено, що в Україні сформовано потужні туристські центри, кількісні показники роботи яких не залежать від форм власності, а ефективність роботи господарюючих суб'єктів туристської сфери у регіонах найбільшою мірою залежить від кількості турагентів, туроператорів, їх доходу, кількості реалізованих туристських путівок, сукупної кількості туроднів та кількості обслугованих туристів. Зазначено, що частка іноземних туристів у туристському потоці України постійно зменшується, незважаючи на очевидні позитивні зміни у розвитку інфраструктури, рівня сервісу, іміджевих факторів.

2. Обґрунтовано тлумачення поняття «туристсько-рекреаційний потенціал регіону» як унікальної сукупності його природно-рекреаційної, організаційно-економічної та інфраструктурної складових, що разом формують комплекс як безпосередньо туристсько-рекреаційних ресурсів, так і інших ресурсів і можливостей, наявних у регіоні, що становлять базис забезпечення фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення і туризм), діяльності суб'єктів туристсько-рекреаційної сфери та підтримки на цій основі сталого регіонального розвитку. Запропоновано структуру туристсько-рекреаційного потенціалу регіону розглядати як комплекс трьох основних складових: організаційно-економічної, природно-рекреаційної та інфраструктурної.

3. Розроблено методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що базується на оцінці всіх його складових, а також загальних особливостей та тенденцій розвитку туристсько-рекреаційної сфери в країні.

4. Обґрунтовано доцільність розгляду поняття «управління» як виду практичної діяльності. Доведено, що, згідно з процесним підходом до управління, підходи до нього включають у себе цілі, закони, принципи, методи та функції, технології

управління та практику управлінської діяльності; визначено зміст всіх цих елементів. Запропоновано модель управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що враховує як функції управління, так і важелі впливу на туристсько-рекреаційний потенціал.

5. Обґрунтовано, що важливе місце у створенні належних засад розвитку сфери туризму та рекреації є підтримка її з боку держави. Розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів державної підтримки розвитку туризму та туристсько-рекреаційної сфери, серед яких важливе місце відведено створенню регіональних туристських інформаційно-аналітичних центрів, які мають стати ваговою складовою структурно-функціональних зв'язків інституційного й інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом. Запропоновано структуру такого центру та визначено його функції.

6. Визначено структурно-функціональні зв'язки у системі управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. На основі їх аналізу виявлено відсутність необхідної державної підтримки розвитку туристсько-рекреаційної діяльності в країні, і як наслідок – відсутність належної інфраструктури для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму; обґрунтовано, що виважена державна політика у сфері туризму та рекреації має поєднувати в собі інтереси бізнесу та суспільства, водночас даючи змогу суб'єктам туристсько-рекреаційної діяльності діяти самостійно.

7. Визначено, що організаційно-економічні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом базуються на використанні всіх видів забезпечення, як організаційно-економічного (інституціонального), так і ресурсних. Під організаційно-економічним забезпеченням управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону запропоновано розуміти комплекс організаційних заходів щодо активізації туризму у регіоні та економічних важелів впливу для залучення інвестицій у туристську галузь та сприяння фінансовому оздоровленню суб'єктів туристсько-рекреаційної сфери території. Інституційне забезпечення є нерозривне пов'язаним із організаційно-економічним, оскільки саме воно є базисом реалізації ним своїх функцій і завдань.

8. Сформовано класифікацію факторів організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом і механізм організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, який складається із сукупності послідовних процесів, які визначають комплексний управлінський вплив на всі об'єкти управління, що беруть участь у фінансово-господарській діяльності туристсько-рекреаційної сфери регіону та забезпечують оптимізацію та ефективне використання регіональних економічних ресурсів.

9. На основі аналізу природно-рекреаційної складової туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону виявлено, що в ньому повною мірою представлені всі типи і природних, і культурно-історичних, і рекреаційних ресурсів для розвитку всіх видів туризму. Обґрунтовано, що перспективними напрямками в Харківському регіоні можуть бути такі напрями туризму: історико-культурний; рекреаційний; діловий; освітній; зелений; мисливський та рибальський. Визначено тематичні спрямування «зеленого туризму» за районами Харківського регіону.

10. Розроблено методичне забезпечення оцінки інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, що базується на експертних оцінках.

Шляхом його апробації для Харківського регіону виявлено найбільш проблемні питання щодо інфраструктурної складової, до яких віднесено: рівень забезпеченості регіону транспортними послугами; рівень споживання туристських послуг; рівень інформаційного сервісу.

11. Запропоновано методичне забезпечення оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу, що базується на системі показників. На основі її апробації для Харківського регіону визначено: наявність значної асортиментної доступності туристських послуг у регіоні, у тому числі завдяки достатній кількості природоохоронних об'єктів; перевага у споживанні послуг виїзного туризму; недостатність інвестицій у туризм, що стримує розвиток туристсько-рекреаційної сфери в Харківському регіоні. Запропоновано основні напрямки організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону в розрізі окремих складових потенціалу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в іноземних виданнях і наукових фахових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Мелешко К. К. Методичний підхід до оцінки рівня управління туристичним ринком регіонів України. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30, № 1. Ч. 2. С. 209–215. DOI: 10.35774/econp2020.01.02.209 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

2. Мелешко К. К. Аналіз рекреаційних ресурсів Харківського регіону. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 112–117. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-7-112-117 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

3. Meleshko Ch. Organizational and economic features of management of tourist and recreational potential of the region. *Economics & Education. International Scientific Journal*. Riga : ISMA, 2020. Vol. 5, Issue 1. P. 63–70. (видання ЄС, включено до: *Index Copernicus, OAJ, UlrichsWEB, Google Scholar та ін.*).

4. Мелешко К. К. Інституціональне та інфраструктурне забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Економіка»*. 2020. № 16 (44). С. 69–73. DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-69-73 (включено до: *Index Copernicus, EBSCO, UlrichsWEB, ResearchBib, Google Scholar та ін.*).

5. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Оцінка рівня управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону. *Проблеми економіки*. 2020. № 3. С. 56–62. DOI: 10.32983/2222-0712-2020-3-104-111 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: розроблено й апробовано методичний підхід до оцінки рівня управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону при врахуванні його наявних організаційно-економічних можливостей.

6. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 148–154. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-12-148-154 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: досліджено теоретико-методологічний базис туристсько-рекреаційного потенціалу, його функції та роль, запропоновано визначення понять «потенціал», «туризм», «рекреація», «туристсько-рекреаційний потенціал».

Статті у наукових фахових виданнях України:

7. Мелешко К. К. Методичний підхід до оцінювання рівня інфраструктурного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. № 2. С. 132–141.

8. Мелешко К. К. Організаційно-економічне забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. № 3. С. 156–162.

9. Писаревський І. М., Войтенко (Мелешко) К. К. Підвищення туристського потенціалу міст на основі формування туристського кластера регіону (світовий і національний досвід). *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 58–63.

Особистий внесок: проаналізовано сутність поняття «туристський потенціал», досліджено національний і світовий досвід формування туристських кластерів.

10. Войтенко (Мелешко) К. К. Кластерний підхід до формування та розвитку туристських дестинацій з урахуванням туристського потенціалу міст. *Комунальне господарство міст*. 2014. Вип. 117. С. 26–31.

Праці апробаційного характеру:

11. Мелешко К. К. Вплив туристсько-рекреаційного потенціалу на розвиток регіонів // Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 12 берез. 2020 р.). Харків, 2020. С. 156–157.

12. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Вплив туристсько-рекреаційного потенціалу на конкурентоспроможність регіонів // Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (Кременчук, 13–15 берез. 2020 р.). Кременчук : КрНУ, 2020. С. 82–84.

Особистий внесок: визначено напрямки й особливості впливу туристсько-рекреаційного потенціалу регіонів на їх конкурентоспроможність.

13. Мелешко К. К. Розвиток внутрішнього туризму в Україні // Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 17 квіт. 2020 р.). Харків, 2017. С. 165–166.

14. Мелешко К. К. Особливості управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону // Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 5 груд. 2019 р.) : у 10 ч. Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч. 10. С. 57–58.

15. Мелешко К. К. Організація управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону // Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (25 жовт. 2019 р.). Острогоз : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2019. С. 196–198.

АНОТАЦІЯ

Мелешко К. К. Організаційно-економічні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Харків, 2021.

Досліджено особливості та тенденції розвитку туристської сфери в Україні та її регіонах, виявлено існування низки проблем управління та використання наявного туристсько-рекреаційного потенціалу. Обґрунтовано тлумачення поняття «туристсько-рекреаційний потенціал регіону». Розроблено методичний підхід до формування напрямків організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону.

Запропоновано модель управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону, що враховує як функції управління, так і важелі впливу на нього. Розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів державної підтримки розвитку туристсько-рекреаційної сфери, серед яких важливе місце відведено створенню регіональних туристських інформаційно-аналітичних центрів. Визначено структурно-функціональні зв'язки у системі управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. Сформовано класифікацію факторів організаційно-економічного забезпечення.

Проаналізовано природно-рекреаційну складову туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону. Розроблено методичне забезпечення оцінки інфраструктурної складової туристсько-рекреаційного потенціалу регіону, що базується на експертних оцінках, та апробовано його на прикладі Харківського регіону. Запропоновано методичне забезпечення оцінки управління та використання туристсько-рекреаційного потенціалу, що базується на системі показників та апробовано його на прикладі Харківського регіону. Запропоновано основні напрямки організаційно-економічного забезпечення управління туристсько-рекреаційним потенціалом Харківського регіону в розрізі окремих складових потенціалу.

Ключові слова: туристсько-рекреаційний потенціал, управління, регіон, організаційно-економічне забезпечення, інфраструктура, діяльність, оцінка.

АННОТАЦИЯ

Мелешко К. К. Организационно-экономические основы управления туристско-рекреационным потенциалом региона. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. – Харьков, 2021.

Исследованы особенности и тенденции развития туристской сферы в Украине и ее регионах, выявлено наличие ряда проблем управления и использования туристско-рекреационного потенциала. Обосновано толкование понятия «туристско-рекреационный потенциал региона». Разработан методический подход к формированию направлений организационно-экономического обеспечения управления туристско-рекреационным потенциалом региона.

Предложена модель управления туристско-рекреационным потенциалом региона, учитывающая как функции управления, так и рычаги влияния на него. Разработаны предложения по совершенствованию механизмов государственной поддержки развития туристско-рекреационной сферы, среди которых важное место отведено созданию региональных туристских информационно-аналитических центров. Определены

структурно-функциональные связи в системе управления туристско-рекреационным потенциалом региона. Сформирована классификация факторов организационно-экономического обеспечения.

Проанализирована природно-рекреационная составляющая туристско-рекреационного потенциала Харьковского региона. Разработано методическое обеспечение оценки его инфраструктурной составляющей, основанное на экспертных оценках, и апробировано на примере Харьковского региона. Предложено методическое обеспечение оценки управления и использования туристско-рекреационного потенциала, основанное на системе показателей, и апробировано на примере Харьковского региона. Предложены основные направления организационно-экономического обеспечения управления туристско-рекреационным потенциалом Харьковского региона в разрезе отдельных составляющих потенциала.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, управление, регион, организационно-экономическое обеспечение, инфраструктура, деятельность, оценка.

ABSTRACT

Meleshko Ch. K. Organizational and economic principles of managing a region's tourism and recreation potential. – Manuscript.

A thesis for a Candidate of Sciences degree in Economics in the specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economics. – Research Centre for Industrial Development Problems of NAS of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

Peculiarities of and development trends in the tourism sector in Ukraine and its regions are analyzed, a number of problems in managing and utilizing the available tourism and recreation potential are identified. The interpretation of the region's tourism and recreation potential concept is substantiated. The methodological approach to forming the areas of providing organizational and economic management of a region's tourism and recreation potential is developed.

A management model of a region's tourism and recreation potential is suggested, taking into account both its management functions and levers of influence on it. The ways of improving the mechanisms of state support for the development of tourism and recreation sector are suggested, among which an important place is given to the creation of regional tourist information and analytical centers. Structural and functional connections in the management system of the region's tourism and recreation potential are determined. The factors of organizational and economic support are classified.

The nature and recreation component of the tourism and recreation potential of the Kharkiv region is analyzed. Methodological support for assessing the infrastructural component of the region's tourism and recreation potential, based on expert assessments, has been developed and tested in the Kharkiv region. Methodological support for assessing the management and utilization of the region's tourism and recreation potential, based on the system of indicators, has been proposed and tested in the Kharkiv region. The main areas for providing organizational and economic support for the management of the Kharkiv region's tourism and recreation potential are offered separately for each component of the potential under study.

Key words: activity, assessment, infrastructure, management, organizational and economic support, region, tourism and recreation potential